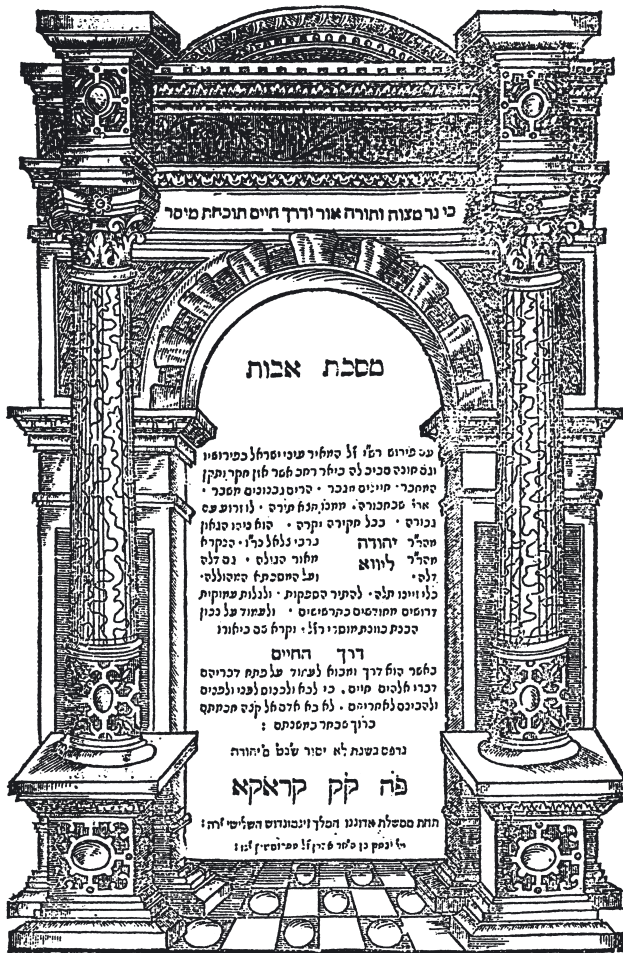

Maharal Rabi Löw
Cesta života
Derech chajim

p3k

כי נר מצוה וחוריה אור ודרך חיים תוכית מיסר

מסכת אבות

עט פירוש רמ"ז אל המאיר שבו ישראל כמירושון
וגם מונה סביב לס כיאר רמכ אשר און מקר ומקן
החמכר - מי יום חמכר - היום נכנונום חמכר -
ארז סמככורה - מחנו המא מירס - לוורוש עט
נכורס - ככל מקורס יקרס - הוא טיכו סנאון
טהרר יחוררה נרבי גלא לכר - הכרר
מהרר ליווא מאור הנולס - גם דלס
דלס ועל הסמכתא האהוללס -
כלו ווינו תלס - להער הסמקות - ולגלות שמוקות
דרושום חמורטום כהרמוזום - ולשמוד על ככון
הכנת כוונת מוסריו רל - וקרא סכ כיאורו

דרך החיים

כאשר הוא לרך ומכוא לעזוד על פתח דכרוים
דכרו אליהום מיים - כי לבא ולכנום לפני ולפניום
ולחכום לאחריהם - לא בא אדס אל קנסי מכמתס
כרוך סכמר כמטמתס :

נרפס בשנת לא יסור שנס מ'יחורה

פה קק קראקא

חנת מססלת אדוננו המלך זינבונדוס השלישי זח' :
יז ינמכ כן ס'מר ס'רין זל ס'מיוסין זל :

צילום שער דפוס ראשון, קארקא, שנת שח"ט

Maharal Rabi Löw
Cesta života
Derech chajim 2. perek

překlad a komentář
Jan Divecký

Edice *Sifrej Maharal*, svazek IV.

Nakladatelství P3K
Praha 2009

Kniha vychází s přispěním
Nadace Židovského muzea v Praze
a Joint Distribution Committee.

Zdroj hebrejských textů – Maharal: *Derech chajim*,
vydání z roku 2007 (nakladatelství Machon Jerušalajim)

© Nakladatelství P3K, 2009, 2012

ISBN 978-80-87186-02-2 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-20-6 (eKniha pdf)

OBSAH

Předmluva k českému překladu	7
Z Maharalovy předmluvy ke knize <i>Derech chajim</i>	13
Mišna PRVNÍ	16
Mišna DRUHÁ a TŘETÍ	28
Mišna ČTVRTÁ	41
Mišna PÁTÁ	49
Mišna ŠESTÁ	57
Mišna SEDMÁ	60
Mišna OSMÁ	69
Mišna DEVÁTÁ	77
Mišna DESÁTÁ	101
Mišna JEDENÁCTÁ	109
Mišna DVANÁCTÁ	111
Mišna TŘINÁCTÁ	113
Mišna ČTRNÁCTÁ	118
Mišna PATNÁCTÁ	121
Mišna ŠESTNÁCTÁ	124
Pražský Maharal – život a dílo	129
Slovník pojmů	131
Hebrejské a české přepisy biblických jmen	139

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU PŘEKLADU

Kniha *Derech chajim* je mezi Maharalovými spisy výjimečná tím, že je souhrnným komentářem k jednomu celému traktátu Talmudu, k traktátu, který sám Maharal nazýval drahým a vznešeným, k traktátu Avot. Je to také jediná kniha, u níž je k dispozici čitelný Maharalův rukopis (v oxfordské knihovně).

Kniha *Derech chajim* dnes existuje v několika podobách, které ovlivnila i křesťanská cenzura, kvůli níž z pozdějších vydání vypadly celé odstavce textu. Dnes nejznámější a nejužívanější je tzv. londýnský tisk (1954), jenž se však místy odchyluje od krakovského prvotisku (1589) a rukopisu. V českém překladu vycházíme důsledně z vydání z roku 2007 (nakladatelství Machon Jerušalajim), jehož editorem byl rav Jehošua David Hartman, čestný předseda edice *Sifrej Maharal*. Jde o zrekonstruovaný text Maharalova rukopisu, doplněný podrobnými komentáři a poznámkami rav Hartmana, jichž jsme často využili i při našem překladu.

Různá vydání knihy ovlivnila i její titul. Krakovský prvotisk na frontispisu knihy uvádí jako název slova DERECH HACHAJIM, není ovšem jisté, nakolik mohl Maharal ovlivnit grafickou podobu knihy. V autorské předmluvě Maharal sám píše o knize DERECH CHAJIM, ale londýnský tisk na stejném místě uvádí DERECH HACHAJIM. Ve svých dalších knihách Maharal uvádí obě podoby názvu knihy. Protože se nám zdá evidentní – a Maharal sám to

výslovně potvrzuje – že název knihy vychází z věty biblické knihy Mišlej (6:23): „Příkaz je svící, Tóra světlem a nabádání k mravnosti cestou života,“ kloníme se i my k variantě DERECH CHAJIM.

Traktát Avot a jeho význam

Když Maharal dopsal svou knihu *Derech chajim*, propojil tak v jeden celek hned tři ze svých oblíbených témat. Otázky etiky lidského chování, pojetí rabínské tradice judaismu a význam studia textů Mišny. Při pečlivém plánování svého díla, které Maharal dokládá v předmluvách ke svým knihám, nemohl *Pirkej avot* opomenout. Traktát (MASECHET) Avot se totiž liší od všech ostatních částí Mišny tím, že se vůbec nezabývá náboženským právem (halachou), zato se plně věnuje otázkám morálky (MUSAR), slušnosti (DERECH EREC) a dobrých vlastností (MIDOT TOVOT), přičemž cituje nejvýznamnější z tanaim (rabínů Mišny). Tyto rabíny považuje židovská tradice za jakési otce (AVOT) světa, jak dokládá i jméno celého traktátu. Podle jiného názoru souvisí název traktátu s faktem, že moudra v něm obsažená lze považovat za prazáklad a pramen vši další moudrosti a náboženských příkazů (MICVOT), které vedou člověka na jeho cestě životem. Podobně vyznívají i slova v traktátu Bava kama (30a): „Kdo chce být zbožný, ať v praxi naplní slova traktátu Avot.“

Úvodní kapitola traktátu se věnuje mapování ústní tradice judaismu (TORA ŠEBEAL PE) s jejími počátky na Sinaji, na níž Moše přijal Tóru, aby ji předal svému žáku Jehošuvovi. Jehošua předal tradici starším (ZKENIM), kteří ji střežili až do doby proroků (NEVIIM), přičemž poslední ze starších byl první z proroků – Šmuel. Pro-

roci předali Nauku mužům Velkého shromáždění (KNESET HAGDOLA) na počátku druhého Chrámu, přičemž poslední z proroků (Chagaj, Zecharja a Melachi) byli sami členy tohoto shromáždění. Následující období (přibližně od Makabejského povstání do přelomu občanského letopočtu) bylo charakteristické tím, že v čele nejvyššího rabínského soudu (SANHEDRIN) stály vždy dvě osobnosti, které tvořily vůdčí dvojici (ZUG) – předseda Sanhedrinu (NASI) a předseda soudu (AV BEJT DIN). Nejznámější dvojicí byli Hilel a Šamaj, kteří položili základy dvou škol – mírnější zvané Dům Hilelův (BEJT HILEL) a přísnější zvané Dům Šamajův (BEJT ŠAMAJ). Po Hilelovi stáli v čele Sanhedrinu už jen jeho potomci – sedm generací učenců, z nichž nejvýznamnější byl patrně rabi Jehuda haNasi (Kníže), redaktor všech šesti dílů Mišny (ŠIŠA SIDREJ MIŠNA), jež se později staly jádrem Talmudu.

Traktát Avot je rozčleněn na pět kapitol (PRAKIM, jednotné číslo PEREK). Šestá kapitola tvořená Barajtot, oslavujícími Tóru a její učence, přibyla později, když zakořenil zvyk studovat PIRKEJ AVOT (Kapitoly otců) o šesti šabatech mezi Pesachem a svátkem Darování Tóry (ŠAVUOT).

Již jsme zmínili, že se v knize *Derech chajim* protála tři Maharalova oblíbená témata. První souvisí s Maharalovým důrazem na soustavné a zevrubné studium Mišny. Výkladům Mišny se věnoval na pražské ješivě, kterou vedl, a lásku k Mišně dokázal svým jedinečným komentářem k celému traktátu Avot. Z dnešního pohledu nám to může připadat podivné, ale Maharal byl přesvědčen o morálním úpadku a ochablé zbožnosti své generace. Svá rabínská kázání proto věnoval návrhům

školní reformy, hovořil o péči o chudé a potřebné, nabádal k úctě k učencům. Vyzýval k posilování zbožnosti a brojil proti zlomyslným pomluvám, jichž byl sám častým terčem. Z tohoto pohledu mu traktát Avot nabídl nevyčerpatelný pramen moudrosti.

Třetím Maharalovým tématem byla otázka postavení učenců ve společnosti. Všiml si vzájemných vztahů mezi učením a vztahů mezi učením a nevzdělanci. Byl si vědom povinností učenců a jejich odpovědnosti. Z tohoto pohledu je snad nejzajímavější druhá kapitola traktátu, jejíž velkou část tvoří výroky rabana Jochanana ben Zakaje a jeho pěti žáků.

Raši na závěr svého komentáře k traktátu Avot píše: „V tomto traktátu jsou uspořádány výroky nejstarších otců, které nám mají ozřejmit, které skutky jsou správné. Učenci se s jejich pomocí snažili vést současníky po přímé cestě, tak jak je dodnes morální povinností každého učence (CHACHAM) nabádat a varovat ostatní stejně, jako otec varuje své syny.“ A Rambam v úvodu ke komentáři Mišny uvádí: „Soudci-rabíni v dnešní době mají mít stejné postavení, jako měli ‚otcové‘ ve své době, protože, jak uvádí Talmud (Roš hašana 2:9): ‚Pokud zpochybníme rozhodnutí soudu (BEJT DINU) rabana Gamliela, můžeme pak postupně zpochybnit všechna rozhodnutí všech soudů až k Mošemu.‘“

Maharal by se pod tyto texty jistě podepsal. Sám odmítal laciný populismus a nebál se střetů, bylo-li to nutné. Snad i proto tak často měnil působiště, když postupně rabínoval a učil na Moravě (1553–73), v Praze (1573–84), v Polsku a snad i znovu na Moravě (1584–88), podruhé v Praze (1588–92), opět v Polsku (1592–95) a podzim života strávil v Praze (1595–1609).

V roce 2009, v roce čtyřsetletého výročí úmrtí největšího z rabínů, který kdy pobýval v Čechách a na Moravě, nebylo možné zvolit vhodnější knihu k vydání než Maharalův komentář k traktátu Avot, který sám nazval DERECH CHAJIM – *Cesta života*.

Ediční a redakční poznámka

Zde musíme zopakovat to, co jsme zmiňovali u předchozích překladů edice – český text není zcela doslovným překladem z hebrejštiny, protože se snažíme upřednostnit obsah sdělení před jeho formou. Naším záměrem je snaha pootevřít dveře případným zájemcům o hlubší poznání Maharalova díla a judaismu obecně. A přivede-li tato edice další zájemce k tomu, aby si přečetli originál Maharalova díla, náš záměr se naplní. Rozsah díla *Derech chajim* neumožňuje kompletní překlad v rámci jednoho dílu edice *Sifrej Maharal*. Pro čtvrtý díl edice jsme zvolili vydání Maharalova komentáře ke všem mišnám druhé kapitoly traktátu Avot, jež volně pojí téma hledání správné cesty životem. Mišny uvádíme ve vlastním překladu. Překlad vychází z hebrejského vydání knihy *Derech chajim* z roku 2007. Překladatel vycházel kromě vlastního Maharalova textu také z připojených komentářů rav Hartmana. Z nich byly také převzaty názvy jednotlivých částí (podkapitol), které nejsou součástí originálního Maharalova textu. Poznámky a vysvětlivky překladatele i redakce jsme odlišili textem v kurzívě.

U jmen biblických postav jsme zachovávali hebrejské varianty. Pro čtenáře, kteří jsou zvyklí na české názvosloví, uvádíme u známějších jmen při prvním užití hebrejského výrazu český ekvivalent v závorce, například

Šlomo (Šalomoun). Kompletní dvojice hebrejských a českých (ekumenických) variant naleznete na str. 139. Oproti předchozím překladům Maharalových knih používáme i hebrejské názvy biblických knih (nikoliv české překlady: Mišlej – Přísloví). Abychom zachovali zjednodušené číslování, použili jsme pouze u pěti knih Mojžíšových zkratky 1M–5M místo hebrejských názvů knih (Berešit, Šemot, Vajikra, Bemidbar, Devarim). Pro snadnou orientaci v biblických textech používáme standardní členění textu na kapitoly a věty, občas v komprimované podobě – např. (1M 1:1–10) = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10.

V knize užívané zkratky knih Tanachu:

M – kniha Mojžíšova (1–5) [*Tóra*]

T – Tehilim [*Žalmy*]

překladaatel, redakce

Z MAHARALOVY PŘEDMLUVY KE KNIZE DERECH CHAJIM

מוסר תוכחות חיים ודרך אור ותורה מצוה נר כי

Příkaz je svící, Tóra světlem a nabádání k mravnosti cestou života. (Míšlej 6:23)

Člověka, kterého stvořil Bůh na zemi, obklopují mračna temnoty, takže tápe ve tmě bez světla. Mračny temnoty je myšleno tělo, které obklopuje duši a ztěžuje nám hledání cesty k Bohu. Máme sice rozum, který nás může vést vpřed, ale i ten je jen omezeným lidským nástrojem. Jen s pomocí Tóry a jejích příkazů můžeme překonat noční tmu, aby se prozářila denním světlem, a proto je psáno, že příkaz je svící (NER) a Tóra světlem (OR). A zatímco je světlo lampy (svíce) závislé na kvalitě knotu, lampy a oleje, stejně jako jsou příkazy (MICVOT) vždy spojeny s konkrétním tělesným činem, představuje Tóra světlo čisté, jasné, nefyzické a věčné.

Přísluví však pokračuje dál a hovoří o mravnosti (MUSAR), o věcech, které samy o sobě nejsou příkazy Tóry, a jsou přímým důsledkem lidského rozumu. I takové věci jsou nezbytné pro důstojný lidský život a v židovské tradici se nazývají DERECH CHAJIM (*slušnost, doslova cesta života*). Midraš Vajikra raba komentuje větu (IM 3:24): „Aby hlídali cestu ke stromu života,“ takto: „Dvacet šest generací předcházelo darování Tóry, jak je psáno ‚Aby hlídali cestu‘ neboli cestu života. Až poté došlo k daro-

vání Tóry, která se nazývá stromem života (EC HACHAJIM).“ A proč se slušnost nazývá cestou života? Protože je přímá a nelze z ní odbočit vpravo ani vlevo. Nelze z ní sejít za materiálními lákadly, za tělesností, s níž souvisí smrt.

Drahý a vznešený traktát Avot, malý počtem slov, ale bohatý svými kvalitami, postihuje veškerou lidskou slušnost do té míry, že v traktátu Bava kama (30a) rabi Jehuda uvádí: „Kdo chce být zbožný (CHASID), nechť naplňuje slova sederu Nezikin.“ Rava řekl: „Nechť naplňuje slova traktátu Avot.“ A podle jiných řekl: „Nechť naplňuje slova traktátu Brachot.“ Za tímto sporem rabínů leží hluboké poznání, že dokonalost člověka závisí na trojím – na dobrých vztazích s ostatními lidmi (seder Nezikin), na vlastní kvalitě (traktát Avot) a na vztahu k Bohu (traktát Brachot), jak ještě bude vysvětleno. A je zřejmé, že právě pro výjimečný význam traktátu Avot ustanovili rabíni povinnost studovat ho každý šabat mezi Pesachem a Šavuot (a v našich krajích je zvykem studovat traktát Avot každý šabat mezi Pesachem a Roš hašana).

TRAKTÁT AVOT
2. PEREK
MIŠNAJOT 1-16

MIŠNA PRVNÍ

(2:1) Rabi říká: „Jaká cesta je přímá? Jakou cestu si má člověk vybrat? Tu, která ho zdobí a zároveň je milá i jiným lidem. A buď opatrný u snadného příkazu stejně jako u příkazu těžkého, protože neznáš odměnu za splnění příkazy. A zvažuj ztrátu vzešlou z plnění příkazu oproti odměně a prospěch z hříchu srovnej se vzniklou ztrátou. A zahleď se na tři věci a nezhrěšiš – věz, co je nad tebou: oko, které vidí, ucho, které slyší, a všechny tvé skutky jsou znamenány v knize.“

משנה א

רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיכר לו האדם?
כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן
האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין
אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחושב
הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד
הפסדה. והסתכל בשלשה דברים, ואין אתה
בא לידי עברה; דע מה למעלה ממך, עין
רואה, ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר
נכתבים:

Proč začíná druhá kapitola slovy Rabiho?

Druhá kapitola traktátu Avot začíná výrokem Rabiho (*což je obvyklé označení pro editora Šesti řádů mišny rabi Jehudu haNasi*), ačkoliv by se mohlo zdát, že vhodnější místo pro jeho slova je již na konci první kapitoly, která řadí učence chronologicky, začíná Mošem (Mojžíšem) a končí rabanem Šimonem ben Gamlielem, Rabiho otcem. Rabiho postava však v sobě spojovala jak vůdčí velikost, tak moudrost, a proto byla jeho slova vybrána na úvod (ROŠ, *doslova blava*) nové kapitoly, stejně jako Rabi sám stál v čele celého Izraele. Navíc jeho slova o přímé

cestě v sobě obsahují poučení o veškerém lidském konání a hodí se do úvodu kapitoly stejně jako v kapitole třetí (Akavja ben Mehalael říká: „Všimni si tří věcí a nezhrěšiš.“) a čtvrté (Ben Zoma říká: „Kdo je moudrý?“).

Tři otázky

Je třeba se ptát, proč bylo nutné odpověd' (Cestu, která ho ozdobí) na otázku mišny (Jakou cestu si má člověk vybrat?) doplnit o poznámku (Cestu, která je milá i jiným lidem)? A je třeba se ptát, proč se Rabi táže na přímou cestu (DERECH JEŠARA), zatímco raban Jochanan ben Zakaj v mišně 2:9 hovoří o dobré cestě (DERECH TOVA)? A do třetice je třeba se ptát, proč mišna začala obecnou otázkou (Jakou cestu si má člověk vybrat), aby pak přešla do druhé osoby (A buď opatrný)?

Povinnost obstat vůči Bohu i lidem

Existují cesty (*rozuměj skutky*), které jsou ve své podstatě dobré, a mohou být proto považovány za ozdobu toho, kdo je koná, ale přesto se jiným lidem nezdají správné. Takovými cestami není vhodné kráčet, protože máme povinnosti vůči Bohu i lidem, což dokládají mnohá místa v Tanachu. Například v knize Bemidbar (4M 32:22) zdůrazňuje Moše: „A budete čisti před Bohem i Izraelem,“ a v knize Mišlej (3:4) je psáno: „Najdeš milost a uznání v očích Božích i lidských.“ A platí-li výše uvedené obecně, tím spíš to platí v případě učence (TALMID CHACHAM), u něhož je každé nevhodné chování rovnou považováno za znevážení Božího jména (CHILUL HAŠEM).

Na druhou stranu přirozeně nestačí, aby bylo lidské chování pouze milé jiným lidem, protože ti mohou

snadno nalézt zalíbení v něčem, co ani dotyčný neměl v úmyslu či myslel úplně jinak. A také existují lidé, kteří se úmyslně chovají tak, aby se zalíbili svému okolí, a hrají si na spravedlivé (CADIKIM), což jistě nemůže být onou vyžadovanou přímou cestou.

Ohledy na jiné

Rabi nás chce naučit důležité pravidlo – nemůžeme si říct: „Vím, že konám správně, tak co mi je do jiných lidí.“ Proto na všech místech Talmudu rabíni upozorňují, že je zakázáno chovat se způsobem, který v přítomných vyvolává rozpaky. Text mišny hovoří o jiných lidech, ne však o všech lidech jako celku, protože není myslitelné, aby se všichni lidé shodli na vhodnosti určitého konání. Z tohoto hlediska je důležité jen to, co si o nás myslí jiní lidé, hodní titulu Člověk s velkým Č (ADAM). Na názoru oslů nezáleží.

Člověk nemůže spoléhat jen na sebe

Je v lidské přirozenosti považovat sebe sama za bezchybného, jak potvrzuje kniha Mišlej (21:2): „Člověku se všechny jeho cesty zdají přímé.“ Proto je tolik důležité brát na své cestě ohledy na jiné lidi. To ovšem neznamena, že veškeré své konání máme založit na touze zalíbit se okolí.

Dobrá a přímá cesta

Když se Rabi (*v naší mišně 2:1*) a raban Jochanan ben Zakaj (*v mišně 2:9*) ptají na zdánlivě stejnou věc, proč první z nich hovoří o přímé cestě a druhý o dobré cestě? Rabi, který podmiňuje vhodnost zvolené cesty souhlasem okolí, užívá výrazu „přímá cesta“, protože lidé